

Sygn. akt IV CSK 443/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 kwietnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo – Kredytowej
im. [...] we W.

przeciwko Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo – Kredytowej w S.
o ustalenie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 19 kwietnia 2012 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 kwietnia 2011 r.,

- 1. uchyla zaskarżony wyrok i zmienia wyrok Sądu Okręgowego z dnia 19 października 2010 r., w ten sposób, że oddala powództwo i zasądza od powódki na rzecz pozwanej kwotę 180 (sto osiemdziesiąt) zł tytułem zwrotu kosztów procesu,**
- 2. zasądza od powódki na rzecz pozwanej kwotę 2025 (dwa tysiące dwadzieścia pięć) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego.**

Uzasadnienie

W sprawie z powództwa Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo – Kredytowej im. [...] we W. przeciwko Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo – Kredytowej w S. o ustalenie, Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 19 października 2010 r. ustalił nieważność § 58 statutu pozwanej stanowiącego, że „straty bilansowe Kasa Krajowa pokrywa z funduszu zasobowego, a w części przekraczającej fundusz zasobowy z funduszu udziałowego i funduszu stabilizacyjnego do wysokości środków pochodzących z nadwyżek bilansowych za lata ubiegłe” – w części w jakiej przepis ten przewiduje „pokrywanie strat bilansowych Krajowej Kasy z funduszu stabilizacyjnego do wysokości środków pochodzących z nadwyżek bilansowych za lata ubiegłe w części przekraczającej środki z funduszu zasobowego lub udziałowego”.

Sąd Okręgowy, podzielając stanowisko powoda co do nieważności kwestionowanego uregulowania statutowego wskazał, że dokonanie takiej oceny nie wymagało zakwalifikowania funduszu stabilizacyjnego do kategorii funduszy własnych lub cudzych, wystarczające było bowiem rozważenie celu działalności Kasy Krajowej i celu, dla którego realizacji został powołany fundusz stabilizacyjny. Oba te cele wynikają z przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo – kredytowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 1, poz. 2 ze zm. – dalej: „uskok”, „ustawa o skok”). Cel działalności Kasy Krajowej precyzuje art. 34 ustawy. Przepis stanowi, że celem działalności Kasy Krajowej jest zapewnienie stabilności finansowej kas oraz sprawowanie nadzoru nad kasami dla zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonych w nich oszczędności oraz zgodności działalności kas z przepisami ustawy. Cel utworzenia funduszu stabilizacyjnego wynika z art. 36 ustawy; przepis stanowi, że Kasa Krajowa tworzy fundusz stabilizacyjny dla realizacji celów, o których mowa w art. 34. Takie przeznaczenie funduszu, wynikające z bezwzględnie obowiązujących przepisów ustawy o skok, mającej w stosunku do przepisów ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm. – dalej „Pr. spółdz.”) charakter szczególny, powodowało, że art. 90 Pr. spółdz., pozwalający na pokrycie

straty bilansowej z funduszu udziałowego lub innych funduszy własnych spółdzielni, nie mógł być stosowany. Dopuszczenie, zatem w statucie pozwanej Kasy Krajowej możliwości pokrywania straty bilansowej z funduszu stabilizacyjnego jako sprzeczne z powołanymi przepisami ustawy o skok, czyniło tę regulację statutową, w myśl art. 58 § 1 k.c., nieważną. Stan taki uzasadniał uwzględnienie powództwa o ustalenie nieważności tego postanowienia statutowego, na podstawie art. 189 k.p.c.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 5 kwietnia 2011 r. oddalił apelację pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego. Sąd Apelacyjny odnosząc się do zarzutów skarżącej, podzielił jej stanowisko, że fundusz stabilizacyjny jest funduszem własnym Kasy Krajowej, taka jednak kwalifikacja funduszu stabilizacyjnego nie prowadziła do odmiennych, niż poczynił to Sąd pierwszej instancji, ocen co do ważności kwestionowanego uregulowania statutowego. Środki funduszu stabilizacyjnego, zdaniem Sądu Apelacyjnego, stanowiąc mienie Kasy, nie mogą być przeznaczone na pokrycie jej strat bilansowych na zasadach określonych w § 58 statutu, z uwagi na wynikające z art. 34 ustawy przeznaczenie funduszu. Sąd Apelacyjny zaakceptował stanowisko Sądu Okręgowego o wyłączeniu przez art. 34 i art. 36 ust.1 ustawy o skok art. 90 § 1 Pr. spółdz. i wskazał, że statut pozwanej w § 19 pkt 4 przyznaje Walnemu Zgromadzeniu kompetencję do podjęcia uchwały w przedmiocie sposobu pokrycia strat Kasy Krajowej. Zdaniem tego Sądu, zrzeszone w Kasie Krajowej spółdzielnie, działając jako jej organ, powinny podjąć decyzję, z jakich środków, z wyłączeniem środków funduszu stabilizacyjnego, należy pokryć stratę bilansową Kasy, o ile taka powstanie.

W związku z zarzutem skarżącej zaniechania wydania przez Sąd pierwszej instancji postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu lub odmowy odrzucenia pozwu, a to w związku z podniesieniem przez pozwaną, w odpowiedzi na pozew, zarzutu zapisu na sąd polubowny, Sąd Apelacyjny wskazał, że wprawdzie z art. 222 k.p.c. wynika obowiązek sądu wydania postanowienia o oddaleniu zarzutów, których uwzględnienie uzasadniałoby odrzucenie pozwu, jednakże zaniechanie wydania takiego postanowienia nie w każdym wypadku prowadzi do nieważności postępowania. W okolicznościach sprawy, niewydanie takiego postanowienia nie miało wpływu na treść rozstrzygnięcia i nie pozbawiło skarżącą możliwości

podniesienia w apelacji stosownego zarzutu. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego wyrażone w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że wynikający z § 61 statutu pozwanej zapis na sąd polubowny nie obejmuje sporu będącego przedmiotem rozstrzygnięcia w sprawie niniejszej. Statut poddaje kognicji sądu polubownego spory ze stosunku członkostwa. Rozstrzygany natomiast spór, o ważność czynności prawnej, kognicji tej nie poddaje się zważywszy na treść art. 1157 k.p.c., który kognicję tę wiąże ze zdatnością ugodową sprawy.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego, opartej na obu podstawach z art. 398³ § 1 k.p.c., pozwana, w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego, zarzuciła naruszenie art. 36 ust. 1 w związku z art. 34 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo – kredytowych i art. 90 § 1 ustawy – Prawo spółdzielcze w związku z art. 36 ust. 1 i art. 34 ustawy o skok, a jako naruszone przepisy postępowania wskazała art. 222 oraz art. 328 § 2 k.p.c.

We wnioskach pozwana domagała się uchylecia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nietrafne są zarzuty naruszenia wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów procesowych. Sąd Okręgowy nie rozstrzygając w formie odrębnego postanowienia o zarzucie zapisu na sąd polubowny, istotnie popełnił uchybienie procesowe. Sąd Apelacyjny trafnie jednak w swego motywach rozstrzygnięcia zauważył, że uchybienie to nie miało wpływu na treść rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny zaaprobował argumentację Sądu pierwszej instancji, zawartą w uzasadnieniu wyroku tego Sądu, co do braku podstawy dla odrzucenia pozwu. Sąd odwoławczy władny był dokonać takiej oceny bez potrzeby uchylania, z powodu wskazywanego zaniechania, zaskarżonego wyroku. Zarzut zapisu na sąd polubowny nie pozostał tym samym poza kontrolą instancyjną. Stanowisko Sądów obu instancji o braku podstawy do odrzucenia pozwu w sprawie niniejszej jest trafne. Wynikający ze statutu pozwanej zapis na sąd polubowny obejmuje spory o prawa majątkowe i niemajątkowe pomiędzy Kasą Krajową i jej członkami ze stosunku członkostwa. Spór w sprawie nie był sporem ze stosunku

członkostwa, dotyczył zgodności z prawem fragmentu umowy jaką jest statut. Już tylko przedmiot sporu wskazuje, że tego rodzaju spór nie mógłby być przedmiotem ugody sądowej, a tylko sprawy mające, zgodnie z art. 1157 k.p.c., zdatność ugodową, mogą być poddane osądowi sądu polubownego (por. też uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r. III CZP 13/09, OSNC 2010/1/9). Stwierdzenie dopuszczalności drogi sądowej pozwoliło Sądowi Apelacyjnemu odnieść się do pozostałych zarzutów apelacji. Sąd Apelacyjny ocenił je jako chybione, stanowiska tego nie można jednak podzielić.

W obowiązującym stanie prawnym nie ma podstaw do konstruowania zakazu przeznaczania środków funduszu stabilizacyjnego Kasy Krajowej na pokrycie jej straty bilansowej. Art. 34 uskok istotnie określa cel działalności Kasy Krajowej, jako zapewnienie stabilności finansowej kas oraz sprawowanie nadzoru nad kasami dla zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonych w nich oszczędności oraz zgodności działalności kas z przepisami ustawy. Z kolei w art. 36 ustawa wskazuje, że dla realizacji celów, o których mowa w art. 34, Kasa Krajowa tworzy fundusz stabilizacyjny, którego szczegółowe zasady tworzenia i przeznaczenie określa statut Kasy Krajowej. Art. 36 ust.2 i art. 38 ust. 2 uskok wskazują źródła zasilania tego funduszu; są nimi wkłady wnoszone przez zrzeszone kasy, w wysokości co najmniej 1% ich aktywów oraz nadwyżka bilansowa Kasy Krajowej.

Określenie celu działania Kasy Krajowej i wskazania środków, z których pokrywane są koszty realizacji tego celu nie wyklucza, jak przyjęły sądy meriti, możliwości pokrycia straty bilansowej pozwanej Kasy ze środków tego funduszu. W tym zakresie przepisy obu ustaw nie pozostają w stosunku wzajemnego wyłączenia się, ale w stosunku uzupełniania.

Krajowa Kasa jest spółdzielnią. Art. 33 ust.2 uskok nakazuje stosować do niej, w zakresie nieuregulowanym, przepisy ustawy – Prawo spółdzielcze. Ustawa o skok reguluje przeznaczenie nadwyżki bilansowej Kasy Krajowej; przeznaczenie to jest odmienne niż w prawie spółdzielczym. Nadwyżka bilansowa Kasy Krajowej w całości jest przeznaczana na fundusz stabilizacyjny. Ustawa o skok nie rozstrzyga jednak z jakich środków powinna być pokryta strata bilansowa Krajowej

Kasy. Brak uregulowania oznacza, że – zgodnie z art. 33 ust. 2 – w tym zakresie stosuje się przepisy prawa spółdzielczego. Art. 90 § 1 i 2 Pr. spółdz. wskazuje sposoby pokrycia straty bilansowej spółdzielni. Powołany przepis stanowi, że straty bilansowe spółdzielnia pokrywa z funduszu zasobowego, a w części przekraczającej fundusz zasobowy – z funduszu udziałowego i innych funduszy własnych spółdzielni według kolejności ustalonej przez statut. Kasa Krajowa, będąc spółdzielnią i tworząc fundusze własne w postaci zasobowego i udziałowego, powinna pokryć stratę bilansową z tych funduszy, a to zgodnie z art. 90 § 1 Pr. spółdz. Sądy obu instancji nietrafnie wypowiedziały podgląd przeciwny, wykluczając w ogóle stosowanie art. 90 § 1 Pr. spółdz. Stanowisko to nie wpływało na treść rozstrzygnięcia z uwagi na to, że powódka żądaniem ustalenia nieważności objęła tylko tę część § 58 statutu, która dotyczy funduszu stabilizacyjnego jednakże należało zwrócić uwagę na wadliwość stanowiska negującego, bez jakiegokolwiek argumentacji, wyłączenie działania tego przepisu w całości. Dopuszczając, zgodnie z art. 90 § 1 Pr. spółdz., możliwość pokrycia straty bilansowej Kasy Krajowej z funduszy zasobowego i udziałowego, rozważyć należy czy istotnie wyłączone jest działanie dalszej części tego przepisu. W dalszej zaś części powołany przepis stanowi o pokryciu straty bilansowej z innych funduszy własnych spółdzielni.

Zgodnie z art. 78 § 2 Pr. spółdz. spółdzielnia tworzy także inne fundusze własne przewidziane w odrębnych przepisach oraz jej statucie. Przepisem odrębnym, z którego wynika, że spółdzielnia obligatoryjnie tworzy inny fundusz, jest art. 36 ust. 1 u.s.k.o.k. Odczytane łącznie oba przepisy pozwalają fundusz stabilizacyjny traktować, z punktu widzenia prawa, jako fundusz własny. Na kwalifikację jako funduszu własnego wpływa również pochodzenie zasilających go środków finansowych. Są to wkłady wnoszone przez członków, czyli zrzeszone kasy i nadwyżka bilansowa Krajowej Kasy (art. 36 ust. 2 i art. 38 ust. 2 u.s.k.o.k). Wkłady wnoszone przez zrzeszone kasy, również z uwagi na przymus zrzeszania się, niemożliwość istnienia kas poza strukturą Kasy Krajowej, a tym samym bezzwrotność takich wkładów, muszą być traktowane jako środki własne Krajowej Kasy. Nadwyżka bilansowa wypracowana przez Kasę Krajową niewątpliwie stanowi jej środki własne. Kwalifikacja funduszu stabilizacyjnego jako funduszu własnego

oznacza, że jest to inny fundusz własny spółdzielni. Zgodnie zaś z art. 90 § 1 Pr. spółdz. spółdzielnia może pokryć stratę bilansową (w dalszej kolejności po funduszach zasobowym i udziałowym) także z innych funduszy własnych. W ocenie Sądów meriti nie może jednak tego czynić z powodu ustawowo określonego przeznaczenia zgromadzonych w tym funduszu środków. Celowy charakter funduszu stabilizacyjnego nie wyłącza stosowania przepisów prawa spółdzielczego, tu art. 90 § 1. Należy podkreślić, że każdy z tworzonych w spółdzielni funduszy jest celowy, w tym znaczeniu, że gromadzi środki związane z jakimś celem (udziały, wkłady, wpisowe itd.). Skoro art. 90 § 1 Pr. spółdz. żadnego z własnych funduszy nie wyłącza z zakresu pokrywania straty bilansowej, w braku szczególnej podstawy prawnej nie jest z niego wyłączony fundusz stabilizacyjny. Podzielić należy stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 12 kwietnia 2007 r. III CSK 412/06 (niepubl.), że jeżeli środki własnego, celowego funduszu spółdzielni mają być szczególnie chronione, w statucie należy określić, że pokrycie straty bilansowej z tego funduszu następuje w ostatniej kolejności. Takie uregulowanie zamieszczono § 58 statutu pozwanej. Ponadto statut pozwanej ogranicza zaspokojenie z tego funduszu tylko do środków pochodzących z nadwyżki bilansowej Kasy Krajowej, co również stanowi wyraz jego ochrony, środkami dostępnymi w obowiązującym stanie prawnym. Nie można też zapominać, że członkostwo spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Kasie Krajowej jest obligatoryjne, kasy i Kasa Krajowa tworzą zamkniętą strukturę. Niemożność pokrycia straty bilansowej przez Kasę Krajową może prowadzić do wystąpienia stanu zagrożenia jej stabilności finansowej, co też oznaczać będzie, że podmiot powołany dla stabilizowania sytuacji zrzeszonych w nim podmiotów nie będzie mógł pełnić tej funkcji. Brak, w aktualnym stanie prawnym, ustawowego zakazu pokrycia straty bilansowej z funduszu stabilizacyjnego oznacza, że jest to dopuszczalne; tym samym nie istnieje podstawa dla stwierdzenia niezgodności spornego postanowienia statutowego z prawem.

Można dodać, że przepisy ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 711 ze zm.), którego funkcje zbliżone są do funkcji Kasy Krajowej, dopuszczają pokrycie straty bilansowej Funduszu z nadwyżki bilansowej, mimo że, co do zasady, nadwyżka ta

jest przeznaczana na pokrycie kosztów zadań Funduszu (art. 16 ust. 2b). Nie można też pominąć, że zakaz pokrywania straty bilansowej ze środków funduszu stabilizacyjnego wynikający z art. 55 ust. 4 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo – kredytowych, przepisy której zostały przez Prezydenta RP w całości poddane pod osąd Trybunałowi Konstytucyjnemu, tak sam wnioskodawca jak i zajmujący stanowiska w przedmiocie wniosku Prezydenta, Sejm i Prokurator Generalny, uznawali za nowość normatywną (patrz: dokumenty w sprawie Kp 10/09, [www. trybunal.gov.pl](http://www.trybunal.gov.pl)). Dodać należy, że powołana ustawa statuując ów zakaz, wskazywała źródła pokrycia straty (art. 57 ust. 3), a więc w tym zakresie wyłączała działanie przepisów prawa spółdzielczego. Traktowanie regulacji z art. 55 ust. 4 ustawy z 5 listopada 2009 r. jako „nowości normatywnej” wskazuje, że na gruncie obecnie obowiązującej ustawy zakaz taki nie istniał.

Pozostający w zgodzie z art. 38 § 1 pkt 4 Pr. spółdz. § 19 ust. 4 statutu pozwanej nie stanowi określenia jakiejś wyjątkowej drogi pokrywania strat, ale ma na celu wskazanie, że do kompetencji walnego zgromadzenia należy określenie sposobu, a więc doprecyzowanie w jakim zakresie poszczególne fundusze zostaną przeznaczone na pokrycie straty bilansowej oraz podjęcie uchwały przewidzianej w art. 90 § 2 Pr. spółdz.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania w obu instancjach oraz w postępowaniu przed Sądem Najwyższym orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i § 3 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.